

ZEMTURIS

LATGALES NOVADA NEDĒĻAS LAIKRAKSTS

Nr. 35 (80)

1996. GADA 13. SEPTEMBRIS

CENA 5 SANTĪMI

HRONIKA

ALOIZS BUDŽS

«NORDEN» I SĀKAR SAVU NOVADU

Preiļos nodibināta Ziemeļzemju draugu biedrība «Norden», kuras vadību tās biedri uzticējuši vietējās ģimnāzijas angļu valodas skolotājai Inesei Kursitei. Kārtējā sanāksmē izdiskutēti jautājumi sakārā ar Dānijas dienu rīkošanu rajonā šī gada oktobrī, kuru ietvaros būs izstādes un videokino filmu demonstrējumi, lasījumi par šo valsti, viktorīnas un tiksānās ar vēstniecības laudīm, grāmatu tulkošajiem un citiem cilvēkiem, kuri labi pazīst Dāniiju. Bet līdz tam, pēc kluba biedra, ģeogrāfa pēc izglītības un tūrista pēc aicinājuma Valērija Stūra ierosmes tiek organizēta neliela ekskursija, lai iepazītos ar tuvāko apkaimi. Šoreiz tas ir pārājiens 15. septembrī pa vietām, kur krustojas senie ceļi no Rīgas uz Krievzemi un no Varšavas uz Sanktpēterburgu.

13. septembrī — pyrms 90 godim (1906) Bēržgaļa pogostā dzimis izgleitības darbiniks, vyspuseigs rakstnīks Otonis Rupaiņš. 1944. godā emigrēja uz Vāciju. Miris 1976. godā 20. aprīlī Amerikā, urna apglabota Mikelā kopūs Reigā, bet 1991. godā pōrvasta dzymtajā pusē.

13. septembrī (1936). Rēzeknē nūreik Latvijas II Pļoves svātki, kū ar sovu klōtasāmēnu pagūdīnoj ministru prezidents K. Ulmanis, kara ministrs J. Balodis u. c.

14. septembrī. Pyrms 70. godim Leivōnūs pīdzīma grafikus Benjamiņš Ancāns (1926—1974). Trymīdī ilgus godus latvišu katolu žurnāls «Gaisma» izgōja ar jō zeimātu vōku.

19. septembrī. Pait 100. godu, kai Leivōnūs pogostā pīdzīma latgalu tīseibū aizstōvs publicists Alois Budžs (1896—1976). Publikacijas galvonā kōrtā «Latgolas Võrdā», «Latgolas Bolsā». 1944. godā emigrēja uz Vāciju, nu 1951. goda dzīvījā Toronto (Kanāda) un beja Latgalu Pētniecības instituta lūceklis.

«TĀVU ZEMES KALENDARS»

1. septembrī (1881) Ludzas aprīņķa Bērzpils pagasta Vārguļos dzimis zinātnieks, rakstnieks Vitolds Virsnis (īstajā vārdā Reinholds Voldemārs Putniņš). Miris tragiskā nāvē Rīgā 1934. gada 25. oktobri.

9. septembrī (1926) Ludzā dzimusi mākslinieks Nikolajs Soikans. Miris 1980. gada 21. februārī emigrācijā Anglijā.

9. septembrī (1926) Rēzeknē dzimusī zobārste, keramiķe Natālija Naiburga (dz. Rītere).

12. septembrī (1936) Mērdzenes

T. LAKAUSKA:

ŪPOLSVĒTDIENU SAGAIDĪJĀM SIBĪRIJĀ

25. marts ir lieli svētki katoļiem — Kunga pasludināšanas diena, kad engelis Jaunavai Marijai atnesa priečigo vēsti, ka Dievs viņu izvēlejies par pasaules Pestītāja māti. 1949. gadā mēs ar māti pa nakts melnumu pošamies uz baznīcu, lai laikā ietu pie Dievgalda un izlūgtos grēku piedošanu. Šī diena ir iepāši svētītā, uz baznīca, kura no mūsu mājām bija tālu ļaužu pilna. Tikko grāsījāmies atstāt māju, bijām svētdienīgā noskaņā, kad piepeče, ielauzās sveši brunoti vīri, likā sagatavoties ceļam, nemot līdzi visnepieciešamākās mantas. Baznīcas vieta sākās mūsu ilgais ceļš uz Omskas apgabalu un dzīve tajā, līdz varējām atgriezties izpostītājā un sagrautājā dzimtenē.

Mūs sadzina lopu vagonos. Ľoti labi atceros, ka Isikuļa rajonā ieradāmies tieši 8. aprīlī, kas bija Pūpolu svētdiena, un pēc nedēļas nāca Lieldienas. Mūs nogādāja tā dēvētājā darba spēka tirgū un no turienes nonācām darbā lopu sagādēs bāzē.

Līdzīgs liktenis piemeklēja arī daudzas jo daudzas citas ģimenes no Preiļiem un apkaimēs. Atceroties šo dienu, kas no tik gaiši iecerētas pārvērtās drūmā, katra gadu rīkojam politiski represēto klubu saietu, kurā esmu ievēlēta par priekšsēdētāju, atceramies savus moku ceļus. Tos nevar ne aizmirst, ne piedot, šīs rētas nesadzīst ar gadiem.

ONTONS RUPAIŅŠ

pagasta Blontos miris dzejnieks, prozaikis Aleksandrs Adamāns. Dzimis 1908. gada 24. augustā.

Sastādījis

Viktors TROJANOVSKIS

JŪLIJS TRŪPS

SKOLA ROZĀ KRĀSĀ

Jau 113. gadu šis krāsojums atgādina Gotliba skolas godību. Lai gan šodien tas krieti pabālejīs un skola jau 10. gadus nestrādā, arī nosaukums gadu gaitā mainīts 8 reizes, mācību gada priekšvakarā daudzi pulcējās savas skolas svētkos. Svinības notika Degumnieku pamatskolas jaunajā ēkā, kuru Rēzeknē celtnieki pēc pamatakmens ielikšanas 1985. gada novembrī uzcēla nepilna gada laikā — līdz 1986./87. mācību laikam.

Madonas rajona Ošupes pagasts ietver daļu Barkavas pagasta bijušās teritorijas, tāpēc skolā izsenis mācījušies arī Latgales bērni. 1950. gadā šī skola atradās pat Varakļānu rajonā. 14. tās direktori pārdzīvojuši raibus laikus, kuri zināmi katram, Latvijas likteņgaitas daudz maz pārdzīvojušam cilvēkam. Pēdējās vairākas desmitgades tautas izglītība bijusi direktoriņš Inārs Logins rokās.

Svētkus nevar sagatavot nekārtībā, tukšā vietā, bez kultūras tradīcijām — spriežot pēc šiem lieliskajiem svētkiem, jāsecina, ka Loginas kundzes kolektīvs prot strādāt. Šoruden mācības Degumniekos sāka 108 skolēni, viņus vadījis 21 skolotājs, no tiem 7 bijušie skolēni. Bet pirms 113. gadiem — skolas pirmajā gadā — divi skolotāji šeit sagaidīja 70 bērnus. Ar Latvijas vēstures

kopsakarībām to saistot, jāatgādina, ka Degumniekos mācījies Latvijas armijas pirmais virspavēlnieks pulkvedis Oskars Kalpaks.

Bargie laikmetu pārbaudījumi mums vēlreiz atgādina, ka tik mazai valstij galvenais bauslis ir — Vienoti Latvijai! Degumniekos — Vidzemes vārtos — strādājuši un strādā direktori un skolotāji arī no Latgales. Robežām jābūt ļoti nosacītam, lai mūsu tautu neverdzinātu no tālām malām nākušas svešas varas.

Ošupes pagasts, kā vairums mūsu pašvaldību, jaunajam mācību gadam Degumnieku skolai nodrošinājis visvajadīgāko, lai mācību un audzināšanas darbs norītu apmierinoši. Labākū — bagātākū — laikus gaida vecās skolas ēkas izmantošanas projekti, iecere atjaunot pirms 60. gadiem nodibināto mazpulku organizāciju. Un daudzas citas, kuras tautas izglītošanā šodien piedāvā brīvā Eiropa. Bet, ja vecā Gotliba skola nav zaudējusi savas krāsas, vai cilvēka gars lai būtu vājāks?

Dubultsvētkos mācību gads sācies arī Latvijā pazīstamajā Makašānu amatā vidusskolā. Tā nosvinējusi 100. dzimšanas dienu. Labi, ja ceļ uz nākotni nosprausts ar pagātnes gaitu liecībām un atmiņām.

viņiem bija sagatavota plašāka programma — visas dienas garumā. Tie, kuri raksta bērniem un gatavo viņiem domātās grāmatas, tikās ar skolēniem, lasīja savus darbus un rādīja, kā top grāmatas. Šādas tikšanās bija Preiļu sākumskolā, 2. vidusskolā un ģimnāzijā. Pēcpusdienā dzejnieki tradicionāli devās uz J. Raiņa «jauno dienu zemi» Jasmuižu, bet vakarā, Dzējas dienas noslēgumā, ar publiku tikās mūsu bibliotēkā.

I. BATARĀGA

DZEJAS DIENAS '96

Preiļos tās bija vakar, pie mums viesojās dzejnieki A. Vejāns, A. Kūkojs, V. Rūmnieks, M. Auseklis, apgāda «Garā pupa» pārstāvji un grāmatu ilustratore A. Paegle, jaunie dzejnieki A. Petersons un Inese, J. Raiga Vēstures un literatūras muzeja direktors I. Zukulis un viņa vieniece G. Jablonska. Šoreiz

ALEKSANDRS PROBOKS

DARBDIENA VAI ...

Man zvanīja kāds zinātājs un augstā pamācošā tonī skaidroja, ka tas, ko muldēju par Pūpolsvētdienu («Zemturus», 23. augustā), bijusi piektā diena. Kāda tā bija — Lielā piektā diena. Pelnu diena vai pavasara parasta diena? Pēc zvana kēros pie aplēses un izskaitloju, ka tā tiešām varēja būt piektā diena. Kāda šmuce! Pavadiju bezmiega nakti. Tagad viss jau pierīmis, bet kļūda jālabo. Tā radās tāpēc,

ka, apcerot to dienu notikumus, kad biju sīks pagasta ierēdnītis, ar izbili klausījos, kā lādējās pagasta vadība un atbraukušie čekisti, kad dažas sievas no izvedamajām ģimenēm nebija mājās — atradušās baznīcā uz nakts lūgšanām. Priekšniecība šķendējās un vairākkārt piesaucā Lieldienas...

Pateicos visiem tiem, kuri zvanīja man un arī uz «Zemtura» redakciju sakārā ar šo neprecizitāti. Tas tikai lieku reizi pierāda, cik dzīļas rētas šī traģiskā 1949. gada 25. marta diena uzplēsusi mūsu sirdis un dzīvēs. Un tās nekad nesadzīs.

I. DZENA UN EMBURGAS ZĒNU MARATONS

Kopš pirmās Ilmāra Dzeņa, Florīdas laktīgalas, kā viņu jau paspējusi nodēvēt prese, ciemošanās, kad viņš paguva uzstāties mūsu novadā tikai Rēzeknē un tad jau dziedāja skaistajā Madonas estrāde parkā, aprētejuši kādi pieci gadi. Šoreiz bija uzņēmējus pamatīgi slodzi — dziedāt katrā kaut cik ievērojamā apdzīvotā vieta, un par spīti ne mazajai gadu nastai, izturēja. Šis maratonkoncerts rītēja ar devīzi «Pasmaidīsim!», to viņš centās atgādināt reprēzē starp dziesmām, ar stāstījumu par dzimtas mājvietu «starp Ilūksti un Daugavpili», ar Florīdas un Latgales klimatiskajām paralēlēm, kad šī gada augusta beigu vakari te esot tikpat vēsi kā Florīdā februāri, ar jokiem par to, kā vāciešu okupācijas laikā saucā tos, kuri nesāja garus matus un apavus ar biezām zolēm, izgrieztām no autoriepām ar visiem protektoriem; lika minēt un, kad neviens to nejaudāja, parādīja, ka atminētajam paredzētā aploksne ar 100 latiem brauc tālāk ar viņu, jo šis vārds esot bijis «vienaldzīgie» un tādu, tātad, netrūkstot Latvijā arī tagad. Un bija arī klasisks jociņš par dzērāju, kurš, rāpojot uz mājām, nāk saskarē ar dažādiem kurioziem piedzīvojumiem, līdz veidot tiek pieņemūkot.

Ilmāra Dzeņa vecāki Latviju atstāja tad, kad viņam bija vēl tikai 13 gadi. Viņa dziesmas ar nesaudezīgu padomjas kritiku, ar smeldzi par zaudēto dzimteni, ar līdzjūtību tautas drūmajam

liktenim pie mums, viņa tēvu zemē, varēja nonākt tikai kontrabandas ceļā, bet savas jaunības un brieduma gados dziedonis tās droši sniedza tautiešiem neskaitāmās koncertturnējās trimdā dzīvojošā latviešu apmetnēs, gūdam sirsniņu un nedalītu atsaucību. Viņam ir vairākas skaistas dziesmas, kuras nepārveidotās (Rozenštrauhā «Jāņu nakts» un citas) saglabājus un līdz mūs atnesis no pirmskara Latvijas — no tām uzvēdīja nostalgiskas notis. Ir viņam arī nodevās laikmetam, protams, ar ārziņniecisku pleskāju, ar tās vides klātbūtni, kurā dzīvo. Bija tādas vārsmas, kas līdz mūs atnesa tālu eksotisku zemu — kovboju, salu iemītnieku, karsto dienvidnieku parašu un tikumu, izteiktu melodijās, vēstis.

Ar koncertiem Latgalē I. Dzenis (viņu pavadīja, arī dzīvesbiedre Silvija, kura uzņēmusies ieinteresētajiem klausītājiem pārdot kasetes ar dziedāja ierakstiem un kā mājās, Florīdā, aprūpēt viņu ceļojumus) viesojās augusta nogalē un divas pirmās dienas septembrī, lai, pamatīgi noguris, bet laimīgs no iespaidiem un atsaucības Latvijā, atgrieztos atpūstīs mājās... Kas zina, kad vēl viņam būs uzkrājies tik daudz energijas, lai atkal dziedātu Latvijā, bet kasetes ar ierakstiem vairs neaizklidis prom no dzimtenes...

Attēlā: tāda oriģināla ieejas biletē bija I. Dzenis un pavadītāju ansambla «Emburgas Zēni» koncertos. Tajā «iemūžinātie» zēni ir

Jānis Veikšāns (no kreisās uz labo), Valdis Koroševskis, Ainārs Vepers, Zigmunds Pogulis un Juris Lejnieks.

• REDKOLĒGIJA: Valija Berkina – Jēkabpils, Jānis Elksnis – Latgales Kultūras centra izdevniecība, Pēteris Gleizdāns – Rēzekne, Jānis Kokins – Daugavpils, Anita Petkune – Krāslava, Antons Rancāns – Preili, Antons Slišāns – Balvi, Vēktors Trojanovskis – Ludza, Pēteris Zeile – Rīga, Jānis Žugovs – Rīga, ārzemju biroja vadītājs – Alberts Spogis Minsterē.

ZEMES SĀLS GARŠA

Antons Rupainis ir viens no ražīgākiem Latgales rakstniekiem, viņa spalvai pieder romāni, stāsti, lugas un dzejas, un visur vienādi parādas viņa lielās tēlotāja spējas. Daļa no darbiem izdota, daļa to vēl gaida, bet ir arī tādi, kuri jau zuduši juku un pārvērtību laikos. Par to viņš atstājis interesantas atmiņas.

Krājums «Dzīsmes Latgolai» (86 dzejas) jāmīnās vispirms, bet autors to nenožēlo tik daudz, cik humoristiski satirisko krājumu «Suseklis», kurā sprēgāja ipatnēji tautas izteiceni tādos dziedājumos kā «Poēmas par Putru», «Zaļumballe», «Dzārōjs» un «Dasu braucīši», kas bijuši šedevri visā latviešu rakstniecībā. Ieintrīgēta publika rakstnieku vakaros vēl un vēl saukusi: «Suseklis!» un manuskriptu rāvusi no rokām.

Tā būtu vienīgā grāmata, ko pirktu katrs, bet 15. maijs ceļā aizvilkis bomi. Rēzeknes Plaujas svētkos rakstnieku cēlienā par «Poēmas par Putru» ievada nolasīšanu aprīņķa priekšnieks uz Sabiedrisko lietu ministrijas spiediena pamata gribēja autoram uzlikti 5000 latu soda naudas, paglābā iekšlietū ministrs Gulbis, bet «Suseklis» pazuši.

Autors tāpat skuma par drāmas «Uz slydona ceļā» 4 cēlienos, komēdijas «Lels cylvāks un sovs pat latgalītis» 3 cēlienos un drāmas «Nu eļnes pi cylvākim» 3 cēlienos, dramatizējuma «Vosora Leičus» trīs cēlienos pazušanu, jo arī šie darbi bija uzrakstīti veikli risinātām dialogiem un intere-

santi tematikas ziņā, labāki par «Laikmetu maiņā», kuru pēc apstrādāšanas B. Laupacis dabūja uz skatuves Rīgā un stāstīja, ka «izskatījusies ļoti labi».

Īsi dramatiskie sacerējumi A. Rupainim radās pēc nopietnām dramaturģijas studijām, Čehova-Gromova studijas apmeklējumā Rīgā 1932. gadā. Uz ātru roku sarakstīta komēdija «Dzīmītā zeme» nodrakāta bez labojumiem, to un «Kod pyrmī gaili dzīdōja» E. Feldmanis nekavējoties nēma Latgales teātrim, slavēdams, ka «tie ir zelta gabaliņi». Bija apmierināti arī aktieri: «Rupaiņa lugās var nevien tēlot, bet arī izspēlēties no sirds». «Gaiļos» pēc dažiem cēlieniem, kad ielegās gaisma,

latgalieši slaucīja asaras, bet komēdijā — raustījās smieklos.

Autoram visvairāk ūzēja pēdējo darbu: komēdijas trīs cēlienos «Audžudēls», drāmas četros cēlienos «Kōzas Ezernīkūs» un komēdijas divos cēlienos «Teātris bez teātra». E. Feldmanis un Elīna Zālīte, arī veikla dramaturģe, teica: «Tiem tur (Sabiedrisko lietu ministrijā) vajadzētu purnus izdauzīt, ja šos darbus negrib laist uz skatuves».

Šo darbu ūzēja ne tikai tāpēc, ka tie bija A. Rupaiņa rakstu mākas augstākais izpaudums, bet jo sevišķi tālāk, ka tie bija jaunu ceļu meklējumi apskūšajā latviešu dramaturģijā. «Kōzas Ezernīkūs» ar dziesmām un dejām bija bezmaz operete, ar to un citiem darbiem bija domāts aizbāzt mutes tiem, kuri rakstīja, ka latgaliešiem nav savas dramaturģijas. Autors bija sacerējis sižetus vēl 8 lugām, bet tās palika iecerēs. Desmit gados, ko veltīja lugu rakstīšanai, A. Rupainis saņēma no Mākslas agentūras nepilnus 500 latus honorārā. Interesanti, ka par kādu «blefu» mazpulkem bija iecerēts piešķirt Jelgavas lauksaimniecības kameras godalgu, bet bija jau par vēlu — ielauzas sarkanie.

Var teikt, ka, cietis fiasco kā lugu rakstītājs, Autons Rupainis pārslēdzās uz romāniem. Un vīlies nebija — «Baltie tēvi» ienesa tuvu 5000 latu.

Kā žurnāls «Dzeive» rakstīja 1955. gadā, kad lasītāju rokās nonāca A. Rupainiņa «Zemes soļi», 90 procentu enerģijas ziedojojis koru organizēšanai, koncertu un dziesmu svētku gatavošanai, teātru mēģinājumiem un izrādēm — caurām naktīm varējis «česties mēģinājumos». Tomēr never nolēgt arī pozitīvo guvumu no mūzikas un teātru studijām, jo tās paplašināja apvārsni mākslā — vispār, palīdzēja veidot stāstu un romānu shēmas, tipus, līdzīgi plūstošām, gludai valodai. Izņemot «Pirmos gaiļus», kam mūziku uzrakstīja komponists J. Kepitis, citām bija pašrakstītas dziesmas ar sabalošumiem. Tas rada atbalsti arī dzējās. E. Melngailis komponēja A. Rupaiņa «Skaisto sirdi» un «Myusu ciļš», ko pēc 15. maija pārtaisīja ar A. Pumpura tekstu: «Šo domāja, to domāja, sveši ļaudis daudz domāja».

PIRMĀS Latvijas brīvalsts laikā Ministru prezidents Kārlis Ulmanis kopā ar Zemkopības ministriju un Latvijas Lauksaimniecības kameru iedibināja jauku tradīciju — rudenī rikot latvju zemnieku plaujas svētkus. Pirmais šo plaujas svētku pasākums bija 1935. gada 13. oktobrī un notika Koknesē. Taču par otro plaujas svētku norises vietu 1936. gada 13. septembrī tika izraudzīta Rēzekne. Šodien, tātad, šī nozīmīgā pasākuma 60. gadskārtā.

Plaujas svētkos Rēzeknē piedāļušies tūkstošiem zemes arāju, pilsētu strādnieku un garīgā darba darītāju, studentu un skolu audzēkņu gan no Latgales pagastiem, gan Vidzemes, Zemgales un Kurzemes Latvijas pilsētām, veicinot K. Ulmaņa proklamēto vienības ideju un priečajoties par sasniegumiem tautas un valsts dzīvē. Rēzeknē tie tiešām bijuši visi tautas svētki, tajos dalību nēmuši arī 60 kori, 4 svētku orķestri, daudz ievērojamu aktieri, kopā vairāk par 2000 cilvēku.

Jau ar pirmo rīta vilcienu ierašanos Rēzeknē skanējusi mūzika visā pilsētā, tikuši aizdedzināti dižsārti. Pulksten 12.30 sagaidīti Kārlis Ulmanis un Latvijas valdība, viņiem par godu skanējuši Rēzeknes baznīcu zvani, dziedāta «Dievs, svētī Latviju!», izpildītas dziesmas ar V. Plūdoņa un Aspazijas tekstiem.

Otrs plaujas svētkus Rēzeknē ievadījusi Latvijas Lauksaimniecības kameru priekšsēde R. Dzērve uzruna un K. Ulmaņa svētku runa. Notikusi plaša darba parāde, kuras laikā izpildītas arāju, sejēju, plāvēju, grābēju, kūlēju, ražas nesēju, ganu, kalpoju un saimniecību dziesmas ar V. Plūdoņa, E. Virzas, A. Franča vārdiem, bet noslēgumā — vienības dziesma «Mūsu zeme svētā naida nepazīst» ar A. Sprūdža vārdiem. Pēc tam sveiki laudis, kas palikuši uzticīgi zemei —

ONTONS RUPAIŅS
J. SOIKĀNA ZĪM.

Laumai Reinholdei bija paticis mazais dzejolītis «Bukmuiži», kura trio daļā izveidojusi brīnišķu pantu:

*«Moza, bolta bazneiceņa,
Dyuc kai bites varganes.
Kai nūpyuta dzīsme skaņa
Nu tōlōs pagōtnes».*

V. Ozoliņš no «Dzīsmes Latgolai» bija centies radīt Latgales himnu.

Mūsu lasītājam tagad pieietami daudzi Antona Rupaiņa romāni, bet plašāk par viņa darbību, dzīves ceļu ieteicam palasit dzējnieka Andra Vējāna nule iznākušajā grāmatā «Latgales rakstu gaisma».

Dr. M. Valters par «Zemes soļi»:

— «Ar romanu «Zemes soļi» ir izmasts ceiņas cymds natiiceibai, tai pavēršēibai, kas dzeivōja un dzeivoj Latvijas sabidreibas vadeitōjūs un sevišķi politiskajōs apryndōs, dažādažaids partijos — lai nok pretejo pupe un lai atbilstībā... Latgolai Latvijas tautas liktīgi ir sovs misijas uzdavums: ceļt kūpejōs Latvijas reliģiozū jyту un religiozū põrlīceibū, ceļt tām iškotu nu kristīgū filozofījas plašajim vērinim... Iznest šū põrlīceibū vysu ocu prišķā, dūt tai plašas atskapas vysā myusu cītušā tautā, tāds ir bejis «Zemes soļa» autora vēlējums un par tū jam lelu lelais pašdis.»

ĀDOLFS BORBALS 60 GADI PLAUJAS SVĒTKIEM LATGALE

apbalvoti vairāk nekā 700 ilggadīgo lauksaimnieku un lauksaimnieču, laukstrādnieku un laukstrādnieču, mazpulkem vadītāju. Tīcis nodots tautas zvērests, pēc kura K. Ulmanis kopā ar

Svētku kulminācija bijusi saistīta ar brīvdabas izrādi «Svētā zeme» — tikai 27 gadus vecā, bet jau populārā dzējnieka un rakstnieka Alberta Sprūdža tēlojumu no Latgales atdzīmšanas

K. ULMANIS AR ALUS KAUSU SVEIC LATGALIEŠU

valdību apmeklējuši Latgales apgabala lauksaimniecības, amatniecības un rūpniecības, mākslas un vēstures plāšas izstādes, bet uz svēku galvenās skatuves notīcis tauru orķestra koncerts.

laikiem 7 ainās. Šis ainās bijušas: se-natne, klaušu laiki, pirmie nemieri, Rēzeknes kongress, brīvības cīnas, Latgales saimnieku sētas atjaunotā valsti, Latvijas vienotība. Uzvedumā izmantota Jāzeps Mediņa, J. Graubīja,

NOPELNI TAUTAS LABĀ ALOIZU BUDŽI ATCEROTIES

1948. gada augustā, kad pārcēlās uz Badaibingu, no kurienes izceloja uz ASV, bet no 1951. gada dzīvoja Kanādā, Toronto.

A. Budžē aktivisti iestājās par latgalu tiesībām. Kad daudzi nolika ieročus, viņš pat riskantos apstākļos strādāja tautas labā, izņemot vienīgi boļševiku okupāciju 1940. — 1941. gadā, kad vajadzēja slēpties, lai glābtu dzīvību. Piemēram, Noītingas nometne bija katoļu draudzes vecākais, nometnes administrācijas vēlēšanās 1947. gadā latgalijam netika neviens no vienīgiem, pateicoties A. Budžē energiskajai rīcībai tas tā nepalika. Tas bija viens no simtiem gadījumu, kad Aloizs Budžē stāvēja par latgaliju, organizēja viņus, iestājās par taisnu lietu, tās aizstāvēšanā viņam nebija vienaldzīga.

Kā dzīmtenē, tā svešumā viņš palīka uzticīgs patriots, raksturojams kā noteikts latgalis, cilvēks ar noteiktu stāju un, neattālinājās no tēvu, tēvu tradīcijām un tikumiem. Viņu vislabāk var rakstrot paša vārdā kādā privātā vēstulē: «Latgalis asmu dzimis un par tādu palikšu leidzīvību, kādā privātā vēstulē. Vyss, kas saistīs ar Latgolu, maņ ir svātvs».

A. Budžē mūžs bija cījas pilns kā Latgales ozolam, kurš pelnījis patēcības jūtas, respektēšanu.

J. LEIDUMNĪKS TAUTAS DARBINĀKAM

(AKROSTIHS)

*Ar sirds degsmi dorbi esī veicis,
Lykumi taisni nu Tevis balstīte tyka.
Ogrōk tī cylvākim kolpīja daudz,
It sevišķi breiveibas laikūs, kod
vosora zīdēja.
Zynu, ka Tu beji, kas rōdēja ceļu
It taisnu, jo pats tū veidōji
Jau tōlā pagōtnē, kod tīmsa vēl beja.
Spūzumu devi, kod Latvija topa.
Bez bailem, spāka pylns Tu ceļu gōji
Un tauta Tev sekōja leida.
Daudz loba cylvākim devi
Zam sorkonboltsorkonō karūga.
Esi prīka pylns tagad, gaviļu
svātkū!*

A. Jūrdža fonda protektoram Aloizam Budžēm 60 gadu jubilejā 1956. gadā

J. Vītola, S. Duka, J. Mediņa un A. Kalniņa mūzika, piedalījušies gan ievērojami tā laika aktieri, gan Nacionālās operas baleta trupa, gan Drāmas ansamblis. Galvenais svētku režisors bijis Jānis Muncis, bet galvenais dirģents — Sergejs Dukis.

Šo rakstu grību noslēgē ar Alberta Sprūdža pirmo četrīndi ievada

«Ja nu tu
reiz esi kādu
darbu uz
nēmējies un
gribi šo darbu
laimīgi galā
vest, tad jau
pa gabalu
visiem vajaga
nojaust tāvū
paļāvību un
drošo uzvaras
cerību. Lai
katrs krietns
novērotājs
redz tevi lik-
teņa veicēju,
likteņa lo-
cītāju!»

K. ULMANIS

dziedājumam brīvdabas uzvedumā otrajos Plaujas svētkos:

*«Laiks gadu straumēm plūst
Un līdzi sev audzes rauj;
Tik avots neizzūst,
Kas druvām zaļot lauj».*

SEPTEMBERIS — DZEJAS MĒNESIS

PI MYUSU CĪMŪS — LĪTVIŠU DZEJNĪKI

ARTŪRS VALĀNS

VYSTIĻUOK

monotonu spuornu trīpīni mīrumu
snēgs
myusus pamatišķis treisstyru klaigys
īsadiūrps ževerūs
kai peliečin snīgs
soltim i slapnim gobolim
pikusuma atgraizus
kuruos proskrīn
teira olūta nūgrīzni
gondrež vysod ištiekš
pa šyvem
piņķu aplējom
varbyut viu savildzējom
kotru aizsprūsta žestu i kusteibū
kotru satreisi
odotu dyurīnim
smaigala aiztyuktuos vītys patymsa
(vēl nabeja leidzeigys aimonom)
ite slinkuos zivs izlākušuos
par bīžū pāra aizsprūtu
plyustformu radeibys
caur ierstūšom arkom
fantanu minaretim

juos nūnas soyys putekļiņi mīsys
juonas atpakaļ
asfalta kruosys kaskadem
otkon atpakaļ
otkon izsakluma strēlis
byus viu īgrīzumi kūku calmūs
kotru godu vysgryušuok atpazeistams
calmu i rīvu skaits
ceļlophys sadeigušys klajīnu
pāstumūs
plēsem jūs sučes
zuolis dzeislū teimekļūs
atmiņai
ašņa bruoli i muosys
pasadalejom
pyrma kai pasaškierdam

DAINS DIRGĀLA

vurynojam dagunā i dagrižam pi
plounumu
slaukam pakali i grīzam rinčim
ap miluos kryutim pupu iz zamašku
laikim bidejam naradzamu īnaindīku
vys ar tū pošu pierstu
nazkod tok bejom radeiti
piec ideala dīva tuo kunga tāla

taitod vysu kū laikim sarokstom
i nūsaucam par dzejūlim
ir tikai najauši izzeists
nu Dīva piersta.
* * *

pasauljs jau sej kai radeits
i nav kuo dzysynuot muti
i nav vērs īguoduot suokuma
i tuo pyrmuo vysu aizmierstu vuorda
niu palyka vīna vīneiga
svāta aizjīmšona
piec lelu parauga spālaudeit
i giustieit kam sen jau
ni mozuokais trūksnis naizspruyt
caur Dīva
zūbu škierbu vairuok ni vuords
napropleikt
nu Dīva tuo kunga leluos zūbu škierbys
* * *

Šāltim svātais Pīters pasludynoj
atvārtūs dabasu vuortu dīnu
i caurviejs baileigi vārputis īdams
valk elnis soltumu gaisā
i puteklim putinej putekļus acīs
koč nu myužeibys redzīja tys
ir vij parosts un regulārs

pasaulja vādynuošonys akts
piec kūra parosti syurstu acīs
i kod elpoj reibst golva
nu par daudz teira gaisa

ALVĪDS ŠLEPIKS
es gaidu tevi senejā ilā
kas nūsaucka par gūdu karalīnei
es izdzierstu jau tovus sūlus
vēl tūlaik ka īni
aiz munys dzierdis rūbežu
muna olkonu sīrds
gaida kai breiveibū tevi
tovi kaula papīdeiši
bouc iz bruģa kai
rokstommašina
es kai sujs saūžu tovus
franciški smuordeigūs motus
jū kai karūgs
nūtacyn viejā
tu vys tieluok kai vieja viļns
kas īsaskrū kūku vaijuķus
tu janē tepat
rokstommašina izboucinej
mani storp bruģa akmiņu
tipat nazkas nūsvīž
gruzdūšu peipgali

Oskara Seiksta atdzējōjumi sakarā
ar šūs autoru pīsadaleišonu Dzejys
dīnuos Latvējā.

JĀNIS BROKS—EISĀGS

ARI DAUGAVAS VANAGI SPORTO

Jau vairākus gadus Nacionālo Daugavas vanagu (NDV) Bruņnieka Krusta kavaliera Andreja Freimaņa Talsu nodaļa rīkoja savas sporta dienas un tas bija kļuvis zināms Latvijas NDV Centrālajai valdei, no kurās tad nāca ierosinājums Talsu nodaļai sarīkot Vislatvijas DV sporta sacensības. Darbīgā Talsu NDV nodaļa, piedāvājumā nesaskatot nepārvaramas problēmas, uzņēmās pasākuma organizēšanas rūpes un tā šā gada 24. augustā Talsu sporta namā notika NDV Latvijas apvienības pirmās sporta spēles. Kā dāmas, tā kungi sacentās sešos sporta veidos: šautriju mešānā (tautas klase), novusā, dambretē, tālēkšanā no vietas, pildbumbas grūšanā un šaušanā ar pneūmatisku ieroči. Kā dāmas tā arī kungi dalījās divās vecuma grupās: 1936. gadā dzimušie un jaunāki, 1935. gadā dzimušie un vecāki.

Sacensības bija individuālas un komandu. Ievērojot vispārējo stāvokli, atsaucība pasākumam vērtējama kā pietiekams. Piedalījās komandas no visiem Latvijas novadiem, kopskaitā 11, dienēzēl — izņemot Latgali. Viskuplāk bija pārstāvēta Rīgas pilsētas Pulvertorņa NDV nodaļa.

Pēc vairāku stundu spraugām cīņām, laikam «sienām palīdzot», komandu vērtējumā pirmo vietu izcīnīja Talsu komanda, otrajā — Pulvertorņa, bet trešajā — Smiltenes komanda. Olimpiskajā sešiniekā vēl iekļuva Jelgavas, Jūrmalas un Tukuma komanda. To vērtējumā uzvarētāji saņēma mākslinieciski darinātus kausus un attiecīgās pakāpes diplomas, bet individuālie izvarētāji — diplomas un personiskās balvas.

Pasākumā piedalījās arī NDV Latvijas apvienības priekšsēdētājs Rolands Kovtupenko un NDV

«Vēstneša» atlīdzīgais redaktors Aleksandrs Kalvāns. Atklāšanas parādi komandēja visu organizatorisko darbu veicējs, Talsu sporta nama direktors un šo sacensību galvenais tiesnesis Rihards Kalnīšs. Pēc atklāšanas parādes sekoja Talsu pašdarbnieku neliels koncerts, sabiedriskā kārtā muzicēja Smiltenes NDV pūtēju orķestris (nodaļas vadītājs Jānis Akmentiņš) un tad vairākos sektoros sekoja spraugas sacensības.

Noslēgumā apbalvošana, pasēdēšana pie dalībnieku sarūpētiem klātīem galdei. Smiltenes muzikanti gādāja arī par tiem, kas prieku rod dejā un R. Kalnīš bija rūpējies par loteriju, kurā visas lozes bija pilnas.

Tā laiks, pagāja ātri. Vispārējs atzinums: NDV sporta spēlēm jākļūst tradicionālām. Atvadoties izskanēja cerīgais: «Uz redzēšanos otrajās Daugavas Vanagu sporta spēlēs!»

Šīm dzirnavām nava, bet aleja tik šaura, ka pa to var izbraukt tikai ar zirgu. Un jau krietiņi gados — ēgļes pāmatīgas. Laikam dzirnaviņš milējis skaitumu un ceļu uz savu darba vietu apstādījis. No šī kalna paveras skati uz eglu vēriem, priežu silu un birži.

Ludzas rajonā vēl vienu vējdzirnavu paliekas ir pie slavenās Zaļmuižas, par kuru Latgalē laikam gan dzirdējuši visi. Preiļu rajonā saglabājušās vismaz četru vējeņu paliekas, dažas no tām vēl pat ar spārnu gabaliem un «galvām», bet Passtaros — mēģinātas atjaunot. Šīs idejas autors bija vietējās kopsaimniecības priekšsēdētājs Broņislavs Laizāns. Viņa aicināts speciālists nomainīja jau laika zoba sagrauzto koka dēlišu apšuvumu un spārnu, kuri iemontēti no zemes grozāmā «galvā», jauno segumu piesūcinot ar antisepstiku šķidrumu. Te vēl saglabājies šīs tas no iekārtas un bija iecerēts, ka pirmo stāvu izmantis kafejnīcī, otrajā un trešajā būs muzejs, saglabājot tajā arī dzirnavu iekārtu, bet augšā — skatu laukums; dzirnavas stāv uz apkaimē dominējoša pakalna un no to augšējā laukuma paveras plašs skats uz tālu apkaimi. Vēl tika prātots, ka vietā, kur kādreiz bijusi dzirnavnieckam māja, iederētos neliela viesnīciņa atbraucējiem no tālienes. Bet... ar skubu tika likvidēta kopsaimniecība, visas ieceres pajuka. Dzirnavas nepabeigtas tā arī stāv kalna galā...

Citas to māsas Preiļu rajonā dedē un novecoja bez mēģinājumiem reanimēt.

Par vējdzirnavu kādreizējo lomu un nozīmi mūsu novada zemnieku dzīvē liecības dod ne tikai saglabājušies pamatu fragmenti, bet arī dokumenti, skaitīšanu rezultāti. Par stāvokli Latgalē šajā ziņā var spriest no kultūrvēsturnieka H. Stroda raksta «Latgales laukaimniecība XIX gs. 60. gados» (LPSR Zin. Akad. Vēstis 1967. gada 10. numurs), kurā teikts, ka vēja, ūdens vai motorizētājās dzirnavas labības malšana bijusi muižnieku privileģija, bet zemnieki iztikuši ar rokas dzirnavām. Piemēram, uz Kārsavu labību malt veuduši tikai bagātākie Baltinavas pagasta zemnieki, izņēmums bijis ar Balvu dzirnavām, kur malšana lauta arī citiem.

Pilnīgu ziņu par vējdzirnavām nav neviens izdevumā, plašāki izziņas pētījumi vēl tikai veicami. Daugavpils aprīņķi bijis vislielākais saskaitīto spārnoto dzirnavu skaits — 1920. gadā darbojušās 15, bet 1924. gadā saskaitītas 42, no kurām darbojušās 25, toties jau 1935. gadā stāv darbojošamies atzīmētas vairs tikai 3. Dagdas pagastā šādas dzirnavas bijušas Saldū sādžā 4 kilometrus ziemeļos no Sivera ezera, īpašnieks — Ignats Vjatlers (V. Salnais un Maldūks «Pagastu apraksti» Rīgā, 1935. g.). Atzīmētas arī P. Mantnieka Latvijas ceļu atlantā (1939. g.). Kalupes pagasta «Birutos», 15 km attālumā no pagastnama, bijušas Pētera Kiopa (vai Kiora?) vēja patmales («Pagastu apraksti»), bet Baltā kroga sādžā — koka patmales, ap 15 metrus augstas (Jāzeps Lāča ziņas), P. Mantnieka atlantā atzīmētas vējdzirnavas Rimīcānos 3 km no Vārkavas. Krustpils pagastā 7 km attālumā no pagastnama bijušas Tinūžos, īpašnieks — Jānis Kalnīš («Apraksti»). Līksnas pagastā arī bijušas 7 km attālumā no pagastnama — Kirupes muižā

TĒVZEMES SAKOPTĪBA NOVADOS

Par Latgales rajonu pagastu sakoptības konkursu «Zemturus» jau rakstīja. Vidzemē pirmajā vietā izvirzījies Ogres rajona Jurpravas pagasts, kura priekšsēdētājs ir Imants Balodis. Otrajā vietā šajā zonā Gulbenes rajona Lizuma pagasts, priekšsēdētājs Aldis Strazds, trešajā — Valmieras rajona Vaidavas pagasts, priekšsēdētājs Āaimonis Milenbergs. Žemgale pirmā vieta Bauskas rajona Gailišu pagastam, Jānis Čaupals, otrā — Tukuma rajona Tumes pagastam, Dagnija Staķe, trešā — Aizkraukles rajona Aizkraukles pagastam, Aina Podvinska. Kurzemē — pirmajā Talsu rajona Lībagu pagasts, Māris Ārbergs, otrā — Saldus rajona Nīgrandes pagasts, Raimonds Klaips, trešā — Kuldīgas rajona Alsungas pagasts, Gunārs Bloks.

Šī konkursa sponsoru bija Cēsu alus darītava (direktors K. Tomsons), a/s «Vidzemes piens» (prezidents K. Škoba), Lauksaimniecības mehanizācijas institūts (direktors E. Matisāns), a/s «Vidzemes maiznīca» (direktors Ē. Vanags), a/s «Rīgas alus» (direktors I. Sirotkirs), a/s «Jelgavas dzirnavas» (prezidents R. Vilcāns), a/s «Dobeles dzirnavnieki» (prezidents V. Paškauskis), SIA «Internacionālie vīni» (prezidents I. Selāns), a/s «Bauskas klets» (direktors R. Vinogradovs), a/s «Ventamontaks» (ģenerāldirektors K. Skuja), firma «Baco» (direktors I. Apinis), a/s «Latvijas bazlāms» (prezidents D. Peimanis), a/s «Daugavpils gaļas kombināts» (prezidents S. Rāzna), firma «Antari» (prezidents A. Sambūrs), firma «Ciba-Geiga» (direktore I. Gaile). Pirmo vietu ieguvēji tiks apbalvoti ar LZS dāvinātām baltmetāla plāksnēm ar iegrāvētiem uzrakstiem par novada 1996. gada sakoptāko pagastu, ar konkursa rīkotāju Goda rakstiem un citām vērtīgām balvām.

LUDZAS NOVADPĒTNIECĪBAS MUZEJĀ

kalpoja bomis — aste. Vēlāk muzeja ilggadīgais direktors, nelaiķis Jāzeps Timoškāns sameklēja meistarus, kuri no akmeņiem uzbūvēja paaugstinājumu — postamentu, uz kura tās stāv arī šobaltdien.

Ar īstām vējenēm, pareizāk — to atliekām, pirmo reizi gadījās iepazīties Ruskulovā. Saglabājies uz kalna no akmeņiem būvēts konusveidīgs korpus un daži satrunējuši koka gabali. Vecākā laudis prata stāstīt, ka pirms kara šīs dzirnavas vēl darbojušās, bet tā laikā nodedzinātās vai nodegušās, vai kā citādi nopostītās. Šīs korpus kalna galā stāv vēl šodien. Un šodien vēl zaļas skujas pavasaros sariež un rudenos nobirdina lapeglu aleja virzienā no lielcelā, kas nogūlies pār kalnu Nūmērnes virzienā. Citas pieejas

LĪKSNAS PAGASTA KIRUPĒ

(«Apraksti»). Tās bijušas piešķirtas kādam Lāčplēsim, vēlāk nopircis Antons Svētiņš, kurš jau agrāk bija iegādājies tuvumā esošo jaunsaimniecību. Šīs dzirnavas (attēlā) bijušas 20 metrus augstas, mūrētas no lieliem akmeņiem, atradās uz augsta kalna un

Nobeigums 4. lpp.

KĀRSĀVĀ NO 1904 GADA

KĀ JĀM PA LUDZU

I. turpinājums

Pa taciņu gar pieminekļa labo pusī dodamies uz plašo pilsētas atpūtas parku. Tas ir bijušais Rusinovsku dārzs, kas izsala bargāj 1940.—41. gada ziemā. Pāri palika tikai gar austumu un dienvidu malām augošas dažas simtgadīgas liepas, ozoli un lapegles. Tagad te aug dažnedaži koki un košuma krūmi: bērzi, liepas, kļavas, ozoli, dīvainā ozolkļava, vitoli, apses, vīksnas, gobas, egles, sudrabegles, lapegles, priedes, ābeles, kastaņi, lazdas, tūjas, akācijas, ceriņi, mežrozes, jasmīni. Ar bijušā komunālo uzņēmumu kombinātu apzalumošanas meistara Viktora Vaskāna gādību vairākās vietās iekārtoti akmensdārzi, kamīns, zālienā pie tā notiek dažādi sarīkojumi. Parkā ir dziesmu un deju svētku estrāde, bērnu rotaļu, deju laukumi. Galvenie celiņi asfaltēti, arī gar citām ēnainām tacīnām novietoti soliņi. Parks ir iemīlota ludzniešu un ciemiņu atpūtas, pensionāru un bērnu pastaigu, skolēnu sacensību vieta.

Gār vecu lapeglī ar pastāvīgu stārķu ligzdu galotnē ejam tālāk. Pretī — pāri Raiņa ielai iekārtots skvērs un uzstādīta mūžzaļu tūju iekauta memoriālā sienā ar 120 karā kritušo ludzniešu vārdiem. Tā atklāta 1974. gada gada 20. jūlijā. Pāri Tirgus ielai atrodas rūpīcības «Komutators» ēka. Tas ir bijušais, tagad krieti vien pārbūvētais un piebūvētais Ludzas aprīņķa kultūras veicināšanas biedrības un aizsargu organizācijas nams.

Pa Pirmā maija ielu dodamies uz priekšu un tās krustojumā ar Krišjāņa Barona ielu iegriežamies tautas lietišķas mākslas izstādē salonā «Dekors Latgale». Te var iegādāties kādu glītu suvenīru vai dāvanu jubilejas reizei, var arī vienkārši pamietot acis, aplūkojot skaistus izstrādājumus. Pārstāvēti turpat vai visi tautas lietišķas mākslas veidi, lielākoties vietējo meistarū darinājumi. Plašā izvēlē audumi, tautiskie cimdi, šalles, džemperi, jaciņas, lakati, sedziņas, spilventiņi, tautiskās jostas, pārkāji, priežes. Neatrūkst tradicionālās Latgales keramikas; te ir puķu podi, vāzes, svečutri, dekoratīvie šķivji, medaļas. Pērkami arī no klūgām pītie grozi, taburetes, koka krēslīni, plauktiņi, vācelites. No SIA «Daiļrade» Rīgā atceļojuši daudzveidīgi izstrādājumi. Pārdošanā ir arī vietējo mākslinieku gleznas.

Iepretī salonam nelielā laukumiņā novietots piemīnas akmens par godu Ludzas pastāvēšanas 800 gadu jubilejai, kura tika svinēta 1977. gada jūnijā. 1177. gadā pilsēta pirmo reizi pieminēta vēsturiskā hronikā.

Pāri galvenajai — Latgales ielai, kura šajā vietā met strauju likumu, koku iekauta, paceļas glīta krievu klasicisma stilā 1843. gadā celtā majestātiska pareizticīgo katedrāle. Tā ir Kronštates Andreja dievnama modifikācija. Šī mūra baznīca ievērtēta 1845. gadā 19. augustā. Te glabājas vairākas vērtīgas senas svētbildes (ikonas).

Turpinām ceļu pa Pirmā maija ielu uz priekšu līdz sarkanai kīgeļu ebreju sinagogai. Pāri Mazā ezerkrasta ielai pienākam pie bijušā ebreju geto, caur kuru kara laikā 1941. gadā izgāja simti vietējo šis tautības cilvēku. Tagad šajā vietā, liepiņu un tūju iekauts, stāv vienkāršs obelisks no smilšakmens ar sešstūri zvaigzni pie pakājes un uzrakstu ebreju un krievu valodā; «Šeit zeme vaid pār ebreju geto. 1941. gads.»

Turpinājums sekos.

Latvijas jaunatnei adresētājai socialistiskajai presē lasīju «atmaskojošus» rakstus par to, kā tiek «fabrikēti» pārdabiski notikumi un legendas par Dievmātes parādīšanos, tā tas notīcis Lietuvā kādā apdzivotā vietā Imbarā. Tolaik ne prāta neienāca, ka pēc gadiem atkal nākšies saskarties ar šo notikumu, iepazīt to ar aculiecinieku skatienu un... iemīlēt.

Par savādām parādībām kaimiņzemē bija dzirdējis arī skolotājs no Zasas. Atrādis kartē, ka līdz vietai, kur notīcis brīnumi, nav nemaz tīk tālu, viņš «apsegloja» savu uzticamo draugu motociklu, pavadojot nēma fotoapārātu un kādā jaukā dienā brauca uz Daugavpili, caur to uz Zarasiem

A. RANCĀNS

...UN BRĪNUMS NĀCA

nogriezās uz skaisto ezeru novadu. Un tur jau arī bija ceļa galamērķis.

Antons Rusiņš (tas bija viņš — «Zemtura» lasītājiem labi pazīstamais atmiņu autors par gaitām Latviešus legionā Otrā pasaules kara gados, par piedzīvojumiem arestantu nometnē Karēlijā) šeit tomēr ieradās laikā, kad pret Imbiras brīnumu jau ar visu sparu vēršas «cīnītāji pret opiju tautai» — reliģiju, un daudz jau arī bija paveikuši. Žēl, viņam neizdevās savu desmit gadus garo svētcelojumu iesākt agrāk — būtu pastāstījis daudz vairāk interesanta. Bet arī šī viņa pirmā grāmatīņa, kurai nav žēlojis personisko ietaupījumu, glāb spraigas un intere-

santas lappuses. Ver valā!

Lisitājs ierauga karstu un saulainu vasaru, putekļainus ceļus un vēsus ezera ūdenus, kur nekā izcila nav garāmgājējam vai braucējam no svešas malas, bet vietējiem iedzīvotājiem — svēta pulcešanās vieta. Te viņš sastop daudzus cilvēkus, arī no tālienes, te redzami pāri laukam iebraukti ceļi, te uz kāda akmens ūdeni netālu no krasta tiek likti ziedi. Te viņš, pēc ilgākiem neatlaidīgiem meklējumiem, sastop zinošus un lidzīgus cilvēkus, kuriem brīnumi nav tukša skāpa, te iepazīstas ar komunistiskās ideoloģijas pretestību, kura ipaužas brutalas varas uzspiešanas veidā, jo nav droša par saviem eksistences pamatiem un nenieš kādu svaigāku domu, te redz

vienkāršo cilvēku dziļo ticību un arī vēlēšanos, lai brīnumi būtu, lai saglabātos tā zīmes, kas tik raksturīgi arī autoru novadniekiem — latgaliešiem. Viņu, autoru, nebaida ne nogurdinošais ceļš, ne kļūmes ar motociklu, kas tik loti pazīstamas šī braucamrika lietotājiem, viņu ceļā aicina vēlme tuvā iepazīt notikuma būtību, pavērot cilvēkus, kuri tam noticejuši, neliedz to darīt arī citiem pieskarties, kas satraucis prātus un sirdis. Viņš ceļas rīta agrumā, kad daba Latvijas pusē vēl tikai mostas, un dodas ceļā, uzmet acis krāšņumam, kas tādos brīžos valda visapķārt un sagrābj cilvēku. Brīnuma skaita ir ainiņa ar taurenī, kurš zied kausiņā aizmidzis, uz motocikla nokļūst un pamostas pavism svešā vietā, priečigs aizlido tālumā, vai liliju ziedēsanu Ilgu ezerā...

Desmit gadus ilga šis ceļojums, katru gadu vasarā viena brauciens — tā bijusi apskaužama uzticība brīnumam. Un tas nāca. Lai visas pēdas, kas saistīs ar parādību, par kuru raksta A. Rusiņš, tikušas iznīdetas, bet tāpēc viņa paša brīnumi — šis apraksts. Autors atrādis vienkāršus un sirsngus cilvēkus, kāds, bez šaubām, ir arī visvairāk piemīnētais Romualds Dainis, citi, mazāk ieskicētie — arī tie ir viņa atklātais brīnumi. A. Rusiņš ar savu paragu un neatlaidību atgādina, ka par pārliecību jācīnās un tā jājāzīstāv, lai arī pārspēks, vara un liku-

DZIRNAVAS VĒJU VARAI

Sākums 3.Ipp.

pieejamas visiem vējiem. Bet bieži lūzuši spārni un vairāk stāvējušas dīķi, devušas vienkāršu malumu, iesalu un lopbaribas miltus (pēc J. Lāča ziņām). 2,6 km attālumā no pagasta nama Osugalā bijušas otrs dzirnavas, piederējušas Jāzepam Kokinam («Apraksti»). Latvijas ceļu atlantā atzīmētas 2 km attālumā no Līksnas — ziemeļrietumos. Tās bijušas holandiešu tipa, seškantīgas ar galeriju apkārt, cēlis J. Kokina tēvs ap 1885. gadu no koka bijušas 13—18 metrus augstas, kīršbrūni krāsotas, pirms 1944. gada mala iesalu un lopbaribas miltus, bet smalkākam malumam lietoja motoru.

Līvānos vējdzirnavas piederējušas Izidoram Drēnūkārklim, bet otras bija Muktupāvelos pie Līvānu — Rudzātu ceļa un piederēja Monikai Muskulānei. Rudzātu pagastā tādas patmales piederēja Boļeslavam Pastoram Stanislavovā («Apraksti»), bet ceļu atlantā atzīmētas 2 km dienvidastrumos no Rudzātiem pie Stanlovas. Vipes pagastā bijušas Stībinājā un piederēja J. Vietniekam («Apraksti»), bet Višķu pagastā tādas ap 1920. gadu uzceļis kāds turīgs vietējais saimnieks kļajā laukā ap 20 metrus lielā uzkalnīnā starp Višķu ciemu un muižu puskilometra attālumā uz rietumiem no Višķu ezera, rentējis kāds latvietis. Šīs bijušas holandiešu tipa, bez galērijas, pilnīgi apālas, ar vertikālu apšuvumu no gludiem dēliem līdz zemei, spārni apvilkti ar audeklu un ierikoti tā, lai griezoties neskart cilvēkus (2 m virs zemes). Te bijusi visāda veida malšana: rupja un smalka, arī putraim gatavošana. Pēdējo reizi redzētas 1940. gadā — nav vairs darbojušas un bijušas slīktā stāvoklī, stipri saplisis spārnu audekls. Tās izkonkurejūšas ūdens dzirnavas Dzērnavišķus, uzceltas ap 1926.—1930. gadu. Vēl senākas vējdzirnavas, būvētas no koka, bijušas 3 km attālumā no Višķiem augstā kalnā starp zemnieku laukumi, nojauktas un nekādu palieku nav. Višķu pagastā vēl bijušas dzirnavas (vēja) Podgurē, Antānos, Juliškos, Šķivīškos kopā ar zāģētavu — visas mazāk kā 10 km attālumā no pagastnama, tālākās — 12 km attālumā — Dubenēcā, bet turpat 4 km attālajā Dubnas muižā — ar zāģētavu un piederējušas V. Kursītim.

Rēzeknes aprīņķi 1920. gadā darbojušās 8 vējdzirnavas, bet 1924. gadā uzskaitītas 15, no kurām darbojušās 10. Barkavas pagastā atradušās Lielmežnieku sādžā un piederējušas Jānim Zaharam-Trūpam («Apraksti»). Lielmežnieki ir pie pašas Vidzemes robežas, dienvidaustrumos no Meirāniem. 8 km attālumā uz austrumiem no Lielmežniekiem bijušas Lubānas pagasta Sipīnu vējdzirnavas, aiz tām uz ziemeļaustrumiem spārni vicinājušas vēl vairākas šī pagasta vējenes. Bērzales pagastā pažīstamas Lešku vējdzirnavas (6 km no pagastnama), īpašnieks Kārlis Arnītis, vēl bijušas Annas (Annas muiža), pašā Bērzales pie pagastnama, Ūderniekos — 8 km attālumā («Apraksti»). Ceļu atlantā Lešku dzirnavas atzīmētas dienvidos no Bērzales pie neliela ezeriņa.

Dricēnu pagasta Šķūškovas vēja dzirnavas bijušas nelielā uzkalnīnā starp laukiem un purviem, holandiešu tipa ar galēriju, uz kurās nokļuva pa ārējām trepēm. Apakšā no laukakmeņu mūrējuma, augšējā — stāvu dēļu apšuvums, bet — «cepurei» — limenisks, spārni segti ar audeklu. Būvētas pirms pirmā pasaules kara, gads nav zināms, ap 1927., vai 1928. gadu iespēris zibens un izdegūšas, pēc kā nav atjaunotas, lai arī koka stāvs nebija nopostīts uguņi, darbojušās līdz 1926. gadam (V. Lōča

zīņas). Gaigalavas pagastā Latvijas autoceļu karte, ko izdeva Latvijas Republikas autoklubs Rīgā 1930. gadā, vēja dzirnavas rāda 1 km attālumā uz rietumiem, bet 1935. gadā pagastā atzīmētas tādas Lazardniekos, Strūžānos un Višķulos («Apraksti»). Rāzna pagastā bijušas Stoļerovā netālu no baznīcas (Atlants), kā arī Bataros (15 km no pagastnama) un Jupatovkā (12 km). Vidsmuižas pagastā jau piemīnētais Pastoru vējdzirnavas piederējušas Jāzepam Podskočijam.

Ludzas aprīņķi 1920. gadā darbojušās 5 vēja dzirnavas, bet 1924. gadā saskaitītas 27 un darbojušās 17, toties 1935. gadā starp darbojošām uzrādīta vairs tikai 1. Ciblas pagastā 1935. gadā atzīmētas Eversmuižā (pie pagasta valdes), Felicjanovā — 3 km, Kubulovā — 6 km, Miltukalnā — 5 km. Par Istaļnas pagastu «Apraksts» teikts tikai tas, ka te atvērta skola, bet par «āza» tipa dzirnavām, kas no šejiennes pārvestas uz Ludzu, ziņu nav — tātad tās uzbrūvētas vēlāk līdzīgi kā jau minētājām citā aprīņķā malā — Valenta dzirnavām Nautrenā pagasta Rāzna. Speciālisti stāsta, ka Baltijas valstis šāda tipa vējdzirnavas citur nekur neesot manītas, tuvākā vieta, kur tādas apzinātas, esot Kurskas gubernija 800 kilometru attālumā. Latgale, tāpat kā citur Latvijā, visizplatītākās bijušas Holandes tipa vējdzirnavas.

Kārsavas pagasta vējenes redzamas V. Semjonova redītājā grāmatā «Rossija» (sk. attēlu), holandiešu tipa, koka konstrukciju, bez galērijas. 1935. gadā šajā pagastā tādas dzirnavas uzrādītas arī Leičos, apvienotas ar elektrisko spēkstaciju, papildinātas ar kokzāģētavu un vilnas apstrādi. Pasienē Latvijas ceļu karte (1930) vēja dzirnavas rāda 2 km attālumā uz ziemeļiem no pagasta centra.

Abrenes aprīņķis nodibināts pēc tam, kad dzirnavas bija iekārtītas Ludzas un Rēzeknes aprīņķos, bet 1935. gadā atzīmēts, ka tādas te darbojušās 2. P. Mantnieka ceļu atlantā Baltinavas pagastā atzīmētas 4 km uz ziemeļrietumiem, tuvu Šķilbēnu pagasta robežām, bijušas vēl arī muižā 1 km attālumā no pagastnama — pie Kjasko, tad Duļbovā, Dārzavā, Pazlaukā un Bērzasalā. Bērzales pagastā atradušās Cūkupes muižā un piederējušas J. Taubem, atlantā atzīmētas uz ziemeļiem no pagasta nama, citas vējenes uzrādītas arī pagasta dienvidmalā pie Ičas upes. 1935. gadā tādas bijušas Polinovas muižā — Roskošā un Stānišlava, Višķulūs («Apraksti»). Linavas pagastā pēc ziņām Latvju Enciklopēdijas XII sējumā (1935. gads) vēja dzirnavas bijušas Paramonu un Potašu sādžā. Šķilbēnu pagastā P. Mantnieka Atlants vēja dzirnavas rāda 4 km uz dienvidiem no pagasta nama — pie Augstīši. Autoceļu karte vējdzirnavas rāda arī puskilometra attālumā uz austrumiem no Zosuļiem Tilžas pagastā, 1935. gadā te vēl atzīmētas divas netālu no pagastnama, arī Jaunrubeņos, Satekās un Viktorijā.

Latgalē 1923. gadā bija reģistrētas 84 vēja dzirnavas, bez tām vēl darbojās vairāki desmiti ūdens, arī darbināmu ar motoriem un tvaika dzinējiem. Un visām pietika darba, zemnieki reizēm sastrēgumdienu gaidīja garās rindās, atbraukusi ar labības maisiem desmiti kilometru tālu. Žēl, ka vairs nav šo jautu spārnu vicinātāju, kuru pēdas vēl tomēr sur tās saglabājušās. Pēc Latvijas Brīvdabas muzeja etnogrāfā E. Vēvera pētījumiem, vēja dzirnavas vai patmales, kā tās sausa mūsu novadā, plašā vērienā celtas 19. gs. 80. gados un šis «bums», jau pievaldītākā mērā, turpinājies līdz 20. gs. 30. gadiem, kad parādījās jau uzlaboti varianti. Bet — ielauzās motorizācijas un mehanizācijas laikmets, un lētās vēja enerģijas izmantošanai tika teiktas arī vējdzirnavas.

mi ir pretējā pusē.

Šis nelielais stāstiņš, kas devis nosaukumu visai grāmatīpāi, izlasītās katram. Un katrs tā izklāstā atradīs seko noderīgu. Bet grāmatā vēl ir arī dzējoļi, veltīti Aglonas Dievīmāi un Betlēmes brīnumam, tās otrajā daļā, kas saucas «Katram putnam sava dzīves» — iekārtas autora karavīra gaitās. Tas ir kā savdabīga dienasgrāmatā dzejā par diviem posmiem — fronti un gūstu. Arī šis ceļā